

Encuny monetari Almohade*

ANNA M. BALAGUER

L'aparició d'un encuny monetari és sempre un fet excepcional. El seu interès, però, es veurà incrementat no sols per la seva antiguitat i raresa, sinó per la llum que el seu estudi pugui oferir-nos en aquells punts particularment obscurs de les amonedacions que era destinat a produir.

No hi ha dubte que en un intent seriós per a establir unes bases per a la identificació de les imitacions de les monedes d'un estat per un altre, pràctica tan freqüent a l'Edat Mitjana, la descoberta d'un encuny en un lloc determinat pot aportar dades decisives.

Fa alguns anys tinguérem l'oportunitat d'estudiar un encuny per a fabricar les conegudes monedes àrabs quadrades de tipus almohade, amonedacions que la documentació cristiana coetània coneix amb el nom de millareses i que tants d'Estats cristians varen imitar.¹ Avui els numismàtics i els historiadors de la moneda en dir «millareses» no ens referim, però, a les sèries legítimes, sinó a les imitacions de llei inferior que en feren els reis de la Corona Catalano-Aragonesa, diverses ciutats del Sud de França i d'Itàlia, sense oblidar les emissions que en féu el bisbe

*He de fer constar el meu agraïment al Sr. Artur Bofarull i Comenge per la seva eficaç col·laboració. He d'agrair també al Sr. Tawfiq b. Ibrahim alguns aclariments.

1. A. M. BALAGUER, Descoberta d'un encuny monetari, probablement per a batre millareses, *Acta Numismàtica*, IX, 1979, pp. 137-149.

de Magalona, amb el lucratiu objectiu d'introduir-les en el mercat Nord-africà.² Ara bé, és possible d'identificar aquestes imitacions diferenciant-les de les emissions legítimes?

La pregunta no té encara una resposta, donada la complexitat de la qüestió i, sobretot, la dificultat per a disposar d'unes bases, d'uns punts de referència dels quals partir.

Quan caigué a les nostres mans el raríssim encuny per a emetre dirhems quadrats, que publicarem l'any 1979,³ pel seu aspecte tosc, l'estil poc acurat de les lletres i la seva procedència (el Museu Episcopal de Vic), pensàrem amb il·lusió que aquesta peça podia ésser una de les claus per a solucionar el problema de la identificació de les millareses. Aviat ens adonàrem, però, que el problema tenia un abast més ampli i que si bé ens trobàvem, amb molta probabilitat, davant d'un encuny no legítim, emprat segurament per a batre millareses, es tractava, en tot cas, d'un tipus molt concret d'aquestes amonedacions. Potser les que féu batre Alfons el Magnànim a València l'any 1428.

Ara la informació de l'aparició d'un nou encuny per a produir monedes quadrades de tipus almohade ha arribat al nostre coneixement i d'aquí la nostra reflexió sobre l'encuny estudiat anteriorment per nosaltres i que, ara per ara, és l'únic del qual tenim notícia.

2. Per un estat de la qüestió podeu veure la bibliografia del nostre article citat a la nota anterior. Vid. especialment les notes 1-8. en aquell treball. Des d'aleshores no hi ha hagut, que sapiguem, gairebé cap nova aportació de cert pes al tema de les monedes d'imitació almohade o millareses. J.J. RODRÍGUEZ LORENTE i T. b. IBRAHIM, al seu llibre *Numismática de la Ceuta Musulmana*, Madrid, 1987, amb el núm. 167 b donen a conèixer una moneda, amb lectures degenerades, similar a les dues que publica ja A. Giner («El millares una moneda comercial del x. XIII. Su acuñación en la Corona de Aragón», *Gaceta Numismática*, 40, 1976, p. 21-22) les quals són identificades pels autors com a possibles imitacions cristianes, donada la incorrecció de les seves lectures.

És una llàstima que a la convocatòria de la *I Jarique de Estudios Numismáticos Hispano-Árabs*, la ponència sobre imitacions cristianes peninsulars de les monedes àrabs fos suprimida d'un programa inicial, potser ara sabríem quelcom més de mancusos, maravedisos i millareses. Una síntesi de la problemàtica que presenten les imitacions de moneda àrab a la Corona Catalano-Aragonesa i Llenguadoc als x. XIII-XV es pot veure a A.M. BALAGUER, «The influence of Moslem coinages upon the monetary systems of Medieval Iberian Kingdoms», *Problems of Medieval coinage of Iberian Area*, edited by M. Gomes Marques, Santarem, 1984 pp. 307-334, o bé a la versió castellana del mateix autor apareguda a la *Gaceta Numismática*, 92, març, 1989, p. 38. i ss.

3. Es tracta de la peça publicada a l'article referenciat a la nota 1 més amunt. Cal advertir que J.J. RODRÍGUEZ LORENTE i T. IBRAHIM, *Numismática de la Ceuta Musulmana*, p. III, núm. 167 b) diuen que aquest article es titula *Cuño multiple...* i que fou publicat a la *Gaceta Numismática*, 78, 1985. Es tracta evidentment d'un error i volen referir-se a *Descoberta d'un encuny...*, publicat a *Acta Numismática IX*. A l'esmentat núm. de *Gaceta Numismática* publicarem efectivament un encuny, però era del s. XVIII i d'un falsificador. es titulava «Cuño múltiple de un falsificador de moneda del s. XVIII, hallado en Pallars (Catalunya)»

El que ara presentarem no sembla pas correspondre a un encuny espuri, sinó que sembla tractar-se d'un encuny musulmà legítim.

L'interès d'aquesta peça té una doble vessant. Per una banda, hi ha el de la peça per si mateixa, és a dir per les seves característiques formals, les quals aporten dades a l'estudi dels aspectes tècnics de l'encunyació de monedes. Per l'altra haurem de considerar les circumstàncies i el lloc on fou trobada, dades que tan poques vegades arribem a conèixer i que en aquest cas vénen a unir-se al fet ja prou extraordinari de la sobrevivència d'un encuny.

Aquestes dades, degudament confrontades amb les circumstàncies històriques, les de la mateixa peça i les de la resta de materials trobats prop d'aquesta, podran aportar alguna llum a la identificació dels tipus almohades batuts pels darrers governants musulmans de Menorca, ja que, com veurem, fou trobat en aquella illa.

Un dels problemes que plantegen els dirhems quadrats, a part de la qüestió de les imitacions cristianes, és el fet que determinats tipus porten nom de seca i altres no. Hi ha un gran nombre de peces anònimes de seca que no podem atribuir i que degueren fabricar-se en llocs molt diversos, probablement els mateixos en els quals també s'havien batut portant el nom de la seca.⁴

4. Per a l'estudi de la moneda almohade continua en vigència l'obra ja clàssica d'A. PRIETO VIVES, *La reforma numismática de los almohades*, Madrid, 1915. El treball d'A. BEL «Contribution à l'étude des dirhems de l'époque almohade», *Hesperis*, 1933, fasc. I-II, constitueix, també, un punt de partida important en l'estudi d'aquesta sèrie. Darrerament i pel que fa a Múrcia i a la seca nord-africana de Ceuta resulten ja imprescindibles els apartats corresponents a les sèries almohades dels dos llibres de J.J. RODRÍGUEZ LORENTE, *Numismática de la Murcia Musulmana*, Madrid, 1984 i de J.J. RODRÍGUEZ LORENTE, i TAWFIQ b. HAFIZ IBRAHIM, *Numismática de la Ceuta Musulmana*. Pot consultar-se també de S. FONTENLA BALLESTA, «La Numismática Almohade», *I Jarique de Estudios Numismáticos Hispano-Árabes*, Saragossa, 1988, pp. 67-88, útil tan sols com a síntesi introductòria bàsica a la moneda almohade. La bibliografia i estat de la qüestió que presenta (vid. P. 75-6, apartat almohade) és molt deficient, ja que hi trobem a faltar molts dels treballs sobre la moneda d'aquesta sèrie publicats en els darrers anys com és ara: A.M. GINER i J.D. SENABRE, «Monedas almohades de plata del Gabinete Numismático de Cataluña», *Gaceta Numismática*, 44, 1977, pp. 18-31, o bé E. GALVEZ, D. OLIVA, y R. VALENCIA, «Un tesorillo de dirhems almohades del Museo Arqueológico de Sevilla», *Numisma* 180-185, 1983, pp. 291-339.

Naturalment es podran trobar dades sobre la moneda almohade a les obres generals sobre les sèries monetàries andalusines o nord-africanes, però el que volem significar és que, a part de les obres citades al principi d'aquesta nota i que tenen un caràcter específic o tracten de forma sistemàtica una seca, no han aparegut treballs de caràcter monogràfic sobre la numismàtica almohade. Hom ha publicat tan sols estudis d'algunes troballes, relacions de fons de museus, etc. Fóra realment interessant que algun dels molts autors que publiquen avui temàtica andalusina dediquessin esforços a sintetitzar i actualitzar els vells treballs de PRIETO VIVES; A. BEL i encara obres generals com A. VIVES ESCUDERO., *Monedas de las dinastías árabe-españolas*, Madrid 1893, o bé CODERA, F., *Tratado de la Numismática Árabe-Española*, Madrid, 1879. Només quan puguem disposar d'un treball d'aquesta mena i ben fet, podrem dir que la investigació de la numismàtica andalusina ha pres cert impuls.

RELACIÓ DEL MATERIAL DESCOBERT

Segons les nostres informacions, aquesta peça fou trobada als voltants del castell de Santa Àgueda, antiga fortificació àrab amb el nom de *Sen Ageinz*, existent al terme de Ferreries i situada al cim d'un penyal. Es trobaren, també, diversos cospells verges a punt d'ésser encunyats, un dirhem molt gastat, una matriu de segell cristià i diversos ornaments metàl·lics de selleteria amb heràldiques igualment cristianes.

La presència de cospells verges fa pensar que ens trobem clarament davant d'una mostra de l'instrumental de la seca menorquina del període almohade. Ara bé, el fet que aquest material hagués aparegut associat amb els esmentats ornaments i matriu d'origen cristià porta a creure que la pèrdua d'aquests objectes tingué relació amb la campanya de conquesta militar de l'illa, efectuada per Alfons II l'any 1287.⁵

Com és ben conegut, després de la batalla, que decidí la victòria cristiana i que es lliurà en un indret proper a Maó, els xeics àrabs sens intentar una darrera defensa al fort d'aquella ciutat, es refugiaren al castell de *Sen Ageinz*, situat com hem dit a l'interior de l'illa.⁶ No sembla que hi haguessin altres enfrontaments importants, ja que a partir de l'arribada al port de Maó, després de la batalla, del gros de la flota cristiana, Abu Omar Haçam b. Çaid perd les esperances d'enfrontar-se novament amb l'enemic i envia ambaixades per a pactar la rendició. Tot i així, no poden descartar-se accions de violència relacionades amb resistències localitzades o bé amb el conseqüent saqueig del reducte musulmà i de la major part de l'illa.

Anem ara a fer una descripció i comentaris més detallats d'aquest material.

1. ENCUNY MONETARI

Revers

Si observem l'encuny per la cara que no porta gravats el tipus monetari, és a dir el revers de l'encuny, veurem que, més o menys al centre

5. La monografia clàssica sobre aquest fet continua essent la de PARPAL i MARQUES, Cosme, *«La conquista de Menorca el 1287 por Alfonso III de Aragón, Estudio histórico crítico con un apéndice de documentos»*. Barcelona, 1901, treball que fou reeditat i traduït al català amb el títol: *La conquesta de Menorca el 1287, per Alfons el Liberal*, dintre de la col·lecció «Episodis de la Història» Ed. Dalmau, Barcelona, 1964.

Vid. també: MICAELA MATA, *Conquestes i reconquestes de Menorca*, Llibre a l'abast, núm. 62, Ed. 62, Barcelona, 1974, pp. 47-65. ROSSELLÓ BORDOY, *L'Islam a les Illes Balears*, Ed. Daedalus, Palma, 1968, pp. 107-111.

6. Cal advertir que G. ROSSELLÓ BORDOY, op. cit. p. 111, nota 19, incorre en una greu confusió en afirmar: «Crec que el San Agaiz i el castell de Maó poden identificar-se com el mateix». La seva afirmació no és argumentada i la resta d'autors estan d'acord en què San Agaiz és el castell àrab del terme de Ferreries al qual, hom donarà després, el nom cristià de Santa Àgueda.

Vid. També aquest topònim a la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

de cadascun del 8 lòbuls, hi ha uns orificis d'una mida suficient per a deixar-hi passar una clau de 2 a 3 mm.

Vista pel revers, doncs, aquesta peça té la forma d'un ventall obert acabat en petites ondes amb un foradet al mig de cadascuna. Observem, a més, que la part recta del semicercle no ho és pas absolutament, sinó que forma un angle molt obert amb vèrtex central, ben similar a l'estructura que adopten les barnilles d'un ventall ben obert.

Anvers

Si mirem ara la banda on hi ha el tipus monetari, veurem que la forma del conjunt de la peça és similar a la que presenta vista pel revers, si bé els lòbuls són menys evidents i no hi ha els petits orificis.

A la part central, però quelcom desplaçat cap a la dreta, veiem gravats en negatiu els tipus d'una de les cares d'un quart de dirhem quadrat de 10mm. de cantó. Fora de la part que ocupa la matriu d'una de les cares de la moneda, la resta de la superfície és llisa, malgrat algunes irregularitats del metall i els senyals de forts copos, visibles a l'esquerra, prova evident que l'encuny va treballar.

Cantells de l'encuny

Si mirem ara l'encuny pel cantell corresponent a la part més recta del semicercle veiem que té un forat força considerable, 6 mm. x 4,5 mm. També en un dels cantons de l'orifici s'observa una protuberància de metall, com una mena d'afegit, que pot tractar-se d'un reparació.

Mirant ara el cantell de la part circular lobulada veurem els encaixos dentats que formen els lòbuls. També aquí trobem un orifici de 3,5 x 3 mm. Es tracta del forat de sortida de l'altra cantó. És a dir que travessa la peça permetent la inserció d'un passador de forma cònica.

TÈCNICA D'ENCUNYACIÓ

Després de considerar les característiques formals d'aquesta peça cal intentar d'explicar com devia utilitzar-se per tal de produir monedes.

La moneda fabricada a martell és el resultat de la percussió d'un cospell situat entre un encuny fix, anomenat també pila, el qual és col·locat a la part inferior i porta gravats en negatiu els tipus d'una de les cares, i un encuny superior o mòbil, anomenat també trossell, que té els tipus de l'altra cara de la moneda. Aquest darrer és impulsat, mitjançant un o diversos cops de martell, contra la pila, damunt de la qual hom ha col·locat prèviament el cospell verge.

La peça que presentem ha de correspondre a un encuny fix o pila. Així ho evidencia tot el seu aparell d'encaixos laterals i forats tant a la base com el transversal. Aquest darrer permetria aclaviar la peça per tal de fixar-la sòlidament damunt d'una base que podria ésser de fusta enfondida. Així hom obtindria una immobili-

tat total de la peça destinada a rebre la forta percussió de l'encuny superior en ésser colpejat pel mall.

DESCRIPCIÓ I IDENTIFICACIÓ DEL TIPUS MONETARI OBERT DAMUNT DE L'ENCUNY

La matriu que presenta la peça és de forma quadrada amb uns costats d'uns 10 mm. És emmarcada per una doble orla linial amb filera de punts interior. El camp és ocupat per la següent lectura:

للعافية

التقوا

Entre les dues línies es veuen uns traços que semblen correspondre a un ornament.

Aquestes lectures són iguals que les de la primera àrea de la moneda núms. 167 (a) y 223 del llibre de J.J. Rodríguez Lorente y T.b. Ibrahim, *Numismática de la Ceuta Musulmana*.

Aquest tipus havia estat anteriorment atribuït per Codera⁷ i després per Vives⁸ als nassarites. Ara bé, l'aparició de peces anàlogues amb el nom de seca Còrdova permeten descartar l'atribució nassarita, com indiquen ja Rodríguez Lorente y T. Ibrahim en publicar la seva moneda núm. 223 que correspon precisament a la seca cordovesa. Ha de tractar-se, doncs, d'un tipus almohade corresponent a un període anterior a la conquesta de castellana de Còrdova, realitzada el 1236. Recordem que la dinastia nassarita s'inaugura amb Muhammad al-Ghalib billah b. Yusuf b. Nasr, anomenat, Ibn al-Ahmar, que l'any 635 H. (1237-1238 A.D.) domina el territori que va des de la Sierra Nevada a la costa, és a dir el que es coneix com a Regne de Granada, el qual es mantindrà independent fins el 1492.⁹

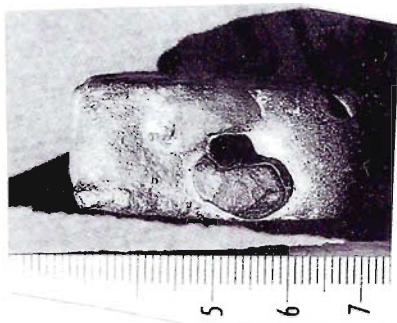
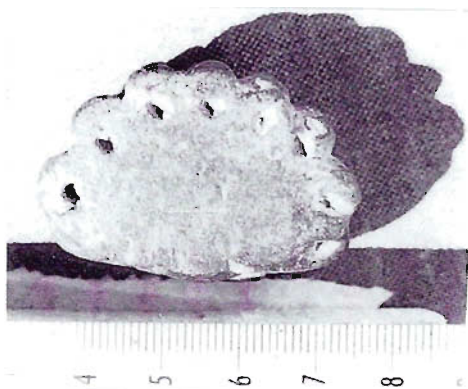
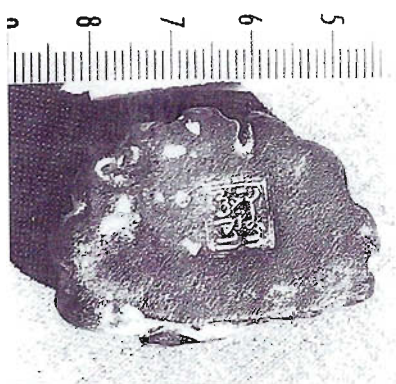
A més de les monedes del tipus del nostre encuny corresponents a les seques de Còrdova i de Ceuta, se'n coneixen d'anàlogues però sense indicació de seca, com és més corrent a les monedes almohades. En l'àrea de la moneda gravada el nostre encuny no hi ha cap indicació de seca, com hem vist en donar la seva lectura. A les monedes de Còrdova que hem pogut veure, la indicació de seca apareix en aquesta àrea, en canvi a les de Ceuta figura a l'altra. És a dir que no hi ha una norma fixa i per tant les monedes obrades per aquest encuny no duen seca, però podria haver figurat a l'encuny superior que no ens ha arribat.

De tota manera, l'aparició d'aquest instrument d'encunyació a Menorca, juntament amb 4 cospells verges, és a dir amb altra material de seca, permeten pensar que es tracta d'un dels tipus monetaris batuts als darrers temps musulmans de l'illa.

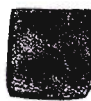
7. F. CODERA, op. cit. p. 232

8. A. VIVES, op. cit. núm. 2209.

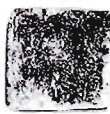
9. Sobre el regne de Granada. Vid. per exemple C. TORRES DELGADO *El antiguo reino nazarí de Granada* (1233-1340), Granada 1974.

1

2

5

1

3

2

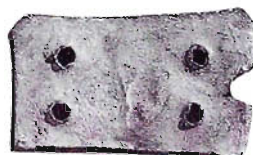
3

4

4

Les mides de la matriu del nostre encuny ens indiquen que era destinat a produir monedes de quart de dirhem, les quals solen amidar uns 9,5-9,8 mm. de cantó. El pes d'aquestes fraccions és d'uns 0,37 gr.

La peça publicada per Rodríguez Lorente i T. Ibrahim amb el núm. 223, malgrat la indicació d'ésser un quart de dirhem correspon a un dirhem com mostra el seu pes de 1,45 gr. i els seus 15 mm. de cantó.

2. MONEDA I COSPELLS MUSULMANS

Hem dit que quatre cospells verges aparegueren prop d'on era l'encuny. Les seves mides són com segueix.

1. 10,5 mm. x 11 mm.; 0,66 gr.
2. 11 mm. x 12 mm.; 0,64 gr.
3. 10,5 mm. x 10,5 mm.; 0,64 gr.
4. 11,2 x 11 mm.; 0,69 gr.

Aquestes mesures i pesos mostren que es tracta de cospells per a batre mitjos dirhems.

Entre el material d'origen musulmà descobert hi havia, també, un dirhem pràcticament desgastat, però que presenta rastres de lectura. El seu pes és de 1,48 gr. i les seves mides 14 x 14 mm.

3. MATRIU D'UN SEGELL CRISTIÀ

Aquesta matriu, de la qual només n'hem pogut veure una empremta feta amb lacre, devia ésser de bronze o de llautó, com és habitual en aquesta mena de peces, i de forma circular com la del segell que era destinada a produir. Presenta la següent lectura i tipus:

+: S: GILLELMI ARNALDI : TRON: , entre dos cercles lineals. Al centre una creu de Sant Jordi en un escut de punta arrodonida.

El segell correspon, doncs, a Guillem Arnau Tron. Hem buscat en va aquest personatge. Tan sols hem trobat alguna referència a la família Tron. Segons Caraffa¹⁰ es tracta d'un llinatge català, derivat dels comtes d'Urgell. Les seves armes són bandera blanca carregada de creu vermella, la qual cosa coincideix plenament amb les armes del nostre segell.

El tipus de lletra que presenta mostra la transició de llatina a gòtica, fet que es correspon bé amb la cronologia de la conquesta menorquina de finals del segle XIII.

10. A. y A. GARCÍA CARRAFFA, *El solar catalán, valenciano, Balear*, San Sebastián. 1968, p. 287.

4. ORNAMENTS DE SELLETERIA

No coneixem cap estudi específic sobre aquests ornaments, sovint de tipus heràldic, que poden presentar formes monetiformes i que solen aparèixer en els jaciments medievals amb monedes. Aquestes dues darreres circumstàncies fan que algunes vegades s'hagin confós amb monedes.

Aquestes peces metàl·liques solen ésser fabricades amb aram, n'hi ha també de llautó i sovint presenten restes de dorats. Normalment són gravades per una sola cara i a l'altra porta algun sistema per a adherir-se a la superfície que han d'ornamentar. És a dir algun rebló, ganxo, piu, etc. Habitualment van aplicades damunt dels arreus de cuir dels cavalls o bé les cuirasses dels cavallers. Sembla, però, que no sempre la seva funció era únicament decorativa, com ens indica M. de Riquer en dir:

«Altres peces superposades a l'ausberg, o cota de malles, com les cuirasses i el menys freqüent buc, que ja hem trobat a finals del segle XIII, que eren de couro o de roba gruixuda, foren reforçades amb llaunes.

*(...) Les llaunes, de ferro o d'acer, que es col·locaven a la part interna d'un element defensiu, com el perpunt o les cuirasses, anavenen reblades amb claus, els caps dels quals eren visibles a l'exterior i per aquesta raó eren disposats de manera ornamental, aspecte que veurem en estàtues de tombes».*¹¹

La descripció dels objectes d'aquesta mena trobats a Santa Àgueda és com segueix:

4.1. Plaqueta de llautó quadrada de 15 mm. x 15 mm. amb un cercle inscrit de 12,5 mm. de diàmetre, al mig del qual hi ha una pinya, un botó a cada angle del quadrat.

Al revers surt un piu metàl·lic, restes del rebló de subjecció.

A l'obra de Sagarra¹² veiem un segell (núm. 2649) de l'any 1244 que pertany a Galceran de Pinós amb una heràldica similar. Encara en trobem un altre (núm. 2650) corresponent a P. Galceran de Pinós del 1344, també semblant. És probable que algun membre d'aquesta important família de la noblesa catalana participés a la campanya de conquesta de Menorca. Possiblement Galceran de Pinós, dit el Jove que morí vers 1294/96 o algun dels seus fills. Aquest noble havia lluitat a les principals expedicions reials contra els musulmans: València (1255), Múrcia (1266) i formà part també de la Croada a Terra Santa el 1269.¹³ No hem pogut trobar cap referència de la participació a l'expedició de Menorca d'aquesta família o de gent de la seva host, tot i que és molt probable, o bé d'algun altre llinatge que emprés una heràldica similar.

11. M. de Riquer, *Armes i armadures catalanes*, Barcelona, 1968, p. 50-1.

12. F. de SAGARRA, *Sigil·lografia Catalana*, Barcelona, 1922 vol. II.

13. Vid. *Gran Enciclopèdia Catalana*.

- 4.2. Plaqueta de llautó circular de 16 mm. de diàmetre amb orla lineal. Al centre escut català arrodonit per baix, sobre un camp de petites perles.
- 4.3. Plaqueta de llautó rectangular de 12 x 14 mm., orla lineal i al centre escut català arrodonit per baix sobre camp de petites perles.
Aquestes dues peces, amb les armes reials deuen correspondre igualment a l'arnés d'algun dels cavallers cristians. Ambdues presenten un rebló en el seus reversos i, per tant, la seva funció fou similar.
- 4.4. Tenim finalment un altre tipus de peça, també de llautó, però més aviat sembla una part de sivella o quelcom semblant. Té una forma rectangular (29x18mm.) i porta un altre rectangle inscrit de 23 mm. x 13 mm. al mig del qual hi ha un cercle de 10,5 mm., amb dos ocellots d'esquena que es miren. En cadascun dels angles del rectangle inscrit hi ha un forat per a deixar passar un clau d'uns 2 mm. L'extrem esquerra de la peça té un encaix central, potser per a donar cabuda al piu de la sivella.

Hem buscat a diferents obres aquesta heràldica i hem trobat una representació semblant a M. de Riquer, *Heràldica Catalana*, núm. 336 on diu: *Balle. De or dos papagalls de sinoble membrats de guella guardant-se de squena.*

Sembla, doncs, que ha de correspondre a la família Balle. Segons Riquer es coneix un segell amb aquesta heràldica de Berenguer Balle del 1425.¹⁴ De tota manera l'escut pot ésser molt anterior, ja que com indica el mateix autor el papagai és figura heràldica des del segle XIII.

CONCLUSIONS

La descoberta a Menorca d'aquest encuny i d'altre material de la seca (cospells a punt d'ésser encunyats) permeten pensar que el tipus monetari que presenta fou un dels que es baté a l'illa durant la dominació almohade, la qual s'estén des del 1203 fins la conquesta catalana del 1287. És cert, però, que el governador Abu Yahya, nomenat el 1208 pels almohades per regir les Balears, actuà pràcticament com un rei independent fins la conquesta de Mallorca (1224). A Menorca, com diu Rosselló Bordoy,¹⁵ és probable que el poder fos exercit per un delegat del wali mallorquí. Després de la conquesta de Mallorca aquest delegat, que era aleshores Abu Abd Allah Muhammad, seguí governant l'illa, però es va veure obligat a fer-se tributari de Jaume I. L'any 631 H. (1232-33 A.D.) aquest governant musulmà

14. M. de RIQUER, *Heràldica Catalana*, Barcelona, 1983, vol. I, p. p. 247, núm. 336, Vid. també p. 244.

15. op. cit. p. 108 i ss.

fou destronat per Abu Utman Sa'id ibn Hakam a qui succeí el seu fill Abu Umar ibn Hakam, el darrer senyor musulmà de l'illa.

Al llarg d'aquest període almohade s'havien encunyat a Mallorca i també a Menorca dirhems àrabs amb indicació de seca i a nom d'al-Mahdi, com és habitual en aquesta sèrie monetària.¹⁶ Avui, mercès a la descoberta de l'encuny, que ara publiquem, podem pensar que també es baté a Menorca el tipus que figura en aquesta peça. La presència de cospells verges corresponents a mitjos dirhems demostren que també aquest valor fou encunyat a Menorca, si bé hi cap la possibilitat que les fraccions, mitjos i quarts de dirhem, no portessin indicació de seca.

Per altra banda, la descoberta d'aquest encuny a l'illa de Menorca acaba de corroborar l'origen no nassarita del tipus que presenta, tal com havia ja mostrat l'aparició de monedes amb marca de seca Còrdova.

Res no sabem de l'organització de la seca musulmana de Menorca ni de la sort dels seus funcionaris i del seu instrumental després de la conquesta d'Alfons II. Si ens hem de fixar en la descoberta en superfície d'aquest encuny, al castell de Santa Àgueda, a poca distància dels cospells, dels ornaments metàl·lics cristians i de la matriu per a fer segells, cal pensar en una dispersió deguda a la immediata expulsió de la població musulmana i al saqueig que seguí la conquesta. Aquest sembla ben documentat, ja que com ens diu C. Parpal, autor d'una monografia ja clàssica sobre aquesta conquesta: «*Ben aviat va recórrer Alfons tota l'illa, i la seva visita va donar per resultat d'estendre alguns mandats. En efecte: el 30 de gener ordena a Blasco Eximen de Ayerbe que lliurés a Guillermo Pérez de Vilafrazer 17 fardells i algunes coses que hi havia al castell de Maó; el 3 de febrer, a Ramon Calvet fes el mateix a Pere Rosca amb 20 dargues, 20 espases, ballestes i altres armes, banderes, ciris blancs i encara altres coses; el mateix dia va donar 300 morabatins d'or a Galceran de Vilanova.*»¹⁷

Sens dubte tot això era part del botí que el rei esmerçava en pagar deutes, segurament els préstecs rebuts per a efectuar la campanya.

Sobre la sort del personal dels artesans de la seca hem de creure que el més plausible és que passessin al servei reial, tan apreciat era l'ofici de moneder a l'Edat Mitjana, tan estimat com ho fou el d'argenter, oficis que sovint eren exercits per les mateixes persones, donada la seva proximitat tècnica. Sabem, per exemple, que el rei Alfons es quedà amb un argenter menorquí anomenat Haçen, el qual fou tramès a Barcelona. Tant content devia estar el rei amb la feina de l'artesà que dóna ordres a un dels seus subalterns a Menorca, el 8 de desembre de 1287, perquè li trameti immediatament en una barca la mare, l'esposa i les filles de l'argenter i que si havien estat ja venudes les comprés novament i les enviés tot seguit a Barcelona.¹⁸

A Haçen l'art li salvà la família.

16. Vid. aquestes peces publicades, per exemple, a A. CAMPANER, *Numismática Balear*, Palma, 1879, pp. 61-4.

17. COSME PARPAL i MARQUES, *La conquesta de Menorca...* (op. cit), p. 38.

18. Ibid. p. 45.